

Doğumunun 800. Yılında
Hacı Bektaş Veli
Sempozyumu (Nevşehir, 17-18 Ağustos 2009)

BİLDİRİLER

T.C. Başbakanlık
Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 399
Bilimsel Toplantılar Dizisi: 49

ISBN: 978-975-16-2335-5
İLESAM: 2009.06.Y.0143.389

DOĞUMUNUN 800. YILINDA
HACI BEKTAŞ VELİ
Atatürk Kültür Merkezi 2010
Birinci Baskı • 1000 Adet

Editör: Prof. Dr. Filiz KILIÇ
Düzeltili: Dr. Alev KÂHYA BİRGÜL
Kapak Resmi: Erdoğan YAVUZ

Atatürk Kültür Merkezi
Ziyabey Caddesi Nu:19, 06520 Balgat - Ankara
Tel : 0 312. 284 34 18 - 284 34 25
Belgegeçer : 0 312. 284 34 65
e-posta : gensekreter@akmb.gov.tr
İnternet : www.akmb.gov.tr

**Kapak Tasarımı ve Sayfa Mizampajı
Grafiker**

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tel: 0 312. 284 16 39 (pbx) • Faks: 0 312. 284 37 27
E-mail: grafiker@grafiker.com.tr • Web: www.grafiker.com.tr

Baskı ve Cilt

Yeni Reform Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Caddesi, No: 91/2 İskitler - Ankara
Tel: 0 312. 341 20 92 • Faks: 0 312. 341 20 93 • E-mail: reformmatbaasi@ttmail.com

Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli (2009:Nevşehir)
Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, 17-18 Ağustos:2009:Bildiriler / yayına
hızl. Filiz Kılıç - Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2009.
xxx, 440 s.: fotoğ. (kimi renkli), res., hrt., tbl., 24 cm. - (AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi yayını;
399. Bilimsel toplantılar dizisi;49).

ISBN: 978-975-16-2355-5

1. HACI BEKTAŞ-I VELİ, 1209-1271
  2. SEMPOZYUM -- TÜRKİYE
  3. BEKTAŞİLİK, TASAVVUF -- TÜRKİYE
  4. HACI BEKTAŞ-I VELİ -- TÜRKİYE -- SEMPOZYUMLAR
- I. Kılıç, Filiz, Prof. dr., yay. haz. II. E.a. III. Dizi.

297.75250

Hacı Bektaş Velî'nin İnanç Dünyasında Hz. Ali ve Ehl-i Beyt

Mehmet Saffet SARIKAYA*
Kamile ÜNLÜSOY**

ÖZ

Hz. Ali tasavvuf geleneğinde pek çok tarikatın silsile başı, piri olarak kabul edilir. Bu kabul, tasavvuf geleneğinde Hz. Ali'nin insan-ı kâmil olarak örnek alınmasıyla ontolojik bir temele de dayandırılmıştır. Öte yandan Hz. Ali'nin bu manevi mirasının evladı, Ehl-i beyti vasıtasıyla sonraki nesillere aktarıldığı dikkate alınarak Hz. Ali hakkında kabuller kimi zaman Ehl-i Beyti de içerecek şekilde genişletilmiştir. Anadolu tasavvuf geleneği bu konuda oldukça zengin materyale sahiptir.

Bilindiği gibi Hacı Bektaş-ı Velî, hem neseben hem de tasavvufi silsile olarak Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e nispet edilir. Bu itibarla bildiride konu Hacı Bektaş-ı Velî eksenli olarak ele alınacaktır.

Bu yapılırken öncelikle Hacı Bektaş Velî'ye nispet edilen eserler taranarak ilgili veriler değerlendirilecektir. Bununla birlikte Bektaşî kültüründe konuyla ilgili eserler de incelenerek çözümlenmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ali b. Ebi Talib, Ehl-i Beyt, Hacı Bektaş Velî, Bektaşî kültürü.

ABSTRACT

“Ali b. Abi Talib and Ahl-i Beyt in Hacı Bektash Velî's Belief World”

Ali b. Abi Talib is accepted a “pir”, prime of line of descent in a lot of tariqats. This acceptance, with that Ali b. Abi Talib is taken a sample as a “insan-ı kâmil” in mysticism traditions, had been based on as ontological. Otherwise, these acceptan-

* Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fak., Öğretim Üyesi, mss@ilahiyat.sdu.edu.tr

** Araş. Gör., Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Isparta, unlusoy@ilahiyat.sdu.edu.tr

ces about Ali b. Abi Talib, by means of that Ali b. Abi Talib's spiritual heritage's child, Ahl-i Beyt had transferred to following generations, had been expanded as included Ahl-i Beyt sometimes. Anatolia's mysticism tradition has got lots of materials about this subject.

However, Hacı Bektash Velî is based on Ali b. Abi Talib and Ahl-i Beyt as both ancestry and prime of line of descent. So, this subject will be dealt with, taking into account Hacı Bektash Velî.

While this is done, books which are based on Hacı Bektash Velî will be reviewed and datas about this subject will be evaluated. Besides, books about this subject in Bektashi culture will be analysed and assessments will be done.

Key Words: Ali b. Abi Talib, Ahl-i Beyt, Hacı Bektash Velî, Bektashi culture.

Giriş

Şâh-ı Merdân'ın kulları
Hacı Bektaş'ın gülleri
İlm-i ledün bülbülleri
Güldestedir Bektaşiler
Türâbî Baba

Türklerde Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisinin iki tarihî kökeni vardır. İlki Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd b. Ali'nin oğlu Yahya'nın Horasan'daki faaliyetleri esnasında Emevi valisi tarafından takip edilerek katledilmesi olayıdır. Henüz İslam'la tanışma aşamasında olan Türkler için bu mazlumen öldürülüş, muhtemelen Hz. Hüseyin'in Kerbela'daki şehadetiyle de birleştirilerek mazlumun yanında yer alma tavrıyla vazgeçilmez bir Emevî düşmanlığına dönüşmüştür. Bu tarihî arka plan Abbasilerin ilk döneminde Horasan ve Taberistan bölgesinde varlıklarını sürdüren Zeydîler ve Zeydî gelenek vasıtasıyla giderek güçlenmiştir.

Horasan coğrafyasında Türklerin ilgi duyduğu, taraf olduğu ve Ehl-i Beyt sevgisinin kökenini oluşturan ikinci olgu ise Hz. Ali'nin

oğlu Muhammed ibnü'l-Hanefiyye'ye nispetle faaliyet gösteren Şii-Keysanî hareketlerdir. Abbasi ihtilâlinin güçlü komutanı Ebû Müslim Horasanî'nin şahsında zirveye çıkan bu hareket onun ölümünü müteakip büyük ölçüde dağılmıştır. Ancak Türklerin İbnü'l-Hanefiyye ailesine olan ilgisi devam etmiş, daha sonraki dönemlerde Türklerle iç içe yaşayan aile fertleri Orta Asya'da "hâce", "bâb", Anadolu'da "baba" diye unvanlandırılmıştır. Büyük Türk sufisi Ahmet Yesevi de neseben bu aileden gelmektedir (Köprülü 1981: 61-63; Atalan 2007: 97-101).

Hacı Bektaş Velî ise Türklerdeki Ehl-i Beyt sevgisinin kökenlerini teşkil eden iki olguyu kendisinde birleştirmiş mümtaz bir şahsiyettir. O, bir taraftan neseben Hz. Hüseyin evladından Musa Kazım'a uzanan bir silsileye sahipken diğer taraftan sufilik tecrübesinde Hâce Ahmet Yesevî'ye uzayan bir silsileye sahiptir. Hâce Ahmet'in menakıbına göre, Rasulüllah'tan kalan emanetleri kendisine ulaştıran kişinin Arslan Bâb/Selman Farisî olduğunu dikkate alırsak Hacı Bektaş Velî'yi Ehl-i Beyte ulaştıran dolaylı bir yoldan bile söz etmek mümkündür. Çünkü Hz. Peygamberin; *Selman bizdendir, ehli beyt'tendir*, sözü meşhurdur.

Olayın Anadolu boyutunda, XIII. yüzyılda halife Nasır'ın siyasî gayelere matuf olarak fütüvvet teşkilatını kullanması ve bölgeye gelen Ahi Evren vasıtasıyla Abbasi geleneğinin diğer Şii fırkalardan farklı bir şekilde Anadolu'da benimsenmesine de işaret etmek gerekir. Bu gelenekte Ahi Evren Peygamberimizin amcası Abbas'ın oğludur ve Hz. Ali'nin kızı Rukiye ile evlenmiştir. Deri tabaklamakta ve sahtiyarı işlemekteki maharetinden dolayı Hz. Peygamber tarafından beli bağlanmıştı. Abbasîliği benimseyen bu Ahilik anlatısı, yukarıda bahsettiğimiz Hâce Ahmet Yesevî'nin nispet edildiği İbnü'l-Hanefiyye kökenli Abbasi taraftarlığıyla örtüşerek Anadolu'da klasik Şii kabullerden farklı bir boyut arz etmiştir. Bektaşî geleneği de bu yapı içerisinde Peygamber ailesine bağlanan tarihî bir geçmişe sahiptir.

Vilâyet-nâme'sinde Hacı Bektaş Velî kendi ağzından şöyle tanıtılıyor:

"Horasan erenlerindim. Aslım Muhammed soyundan;
Türkistan'dan geliyorum; İbrahîm al-Sânî, diye tanınan Seyyid

Muhammedin oğluyum. Seyyid Muhammed, Mûsâ el-Sânî'nin, o, İbrahim Mucâb oğludur, onun babası da İmam Musa el-Kazım'dır. Mürşidim doksan dokuz bin Türkistan Pirlerinin ulusu Sultan Hâce Ahmed-i Yesevî'dir. Meşrebim, Muhammed Ali'dendir, nasibim Tanrı'dan." (Gölpınarlı 1990: 19)

Vilâyet-nâme'yi neşreden Gölpınarlı, şecereyi çeşitli Şii kaynaklara da müracaat ile açıklarken İbrahim Mücab ve oğlu Musa'nın varlığını tespit eder. Ancak şeceredeki sekiz kişilik silsilenin Hacı Bektaş Velî'ye kadar uzayan tarihî doldurmadığının farkındadır. Nitekim *Miratü'l-Makâsîd* ve *Bektaşî Sırrı* gibi son dönem kaynaklarının on bir kişiyi içeren bir şecere naklettiklerini belirtir: Hacı Bektaş Velî, Seyyid İbrahim es-Sânî, Seyyid Musa, Seyyid İshak, Seyyid Muhammed, Seyyid İbrahim Mükerreremü'l-Mucâb, İmam Musa Kazım, İmam Ca'fer es-Sadık, İmam Muhammed Bakır, İmam Zeyne'l-Abidin, İmam Hüseyin, Hz. Ali (Gölpınarlı 1990: 98-99). Şecerelerin sıhhati doğrudan konumuz olmadığı için tartışmaların detayına girmeden Ehl-i beyt ailesinin hicri I-II. yüzyıldaki coğrafi dağılımını dikkate alarak Hacı Bektaş Velî'nin "Seyyid" olabileceğini E. Coşan'a katılarak belirtim (Coşan: XXI-XXII). Bununla birlikte Hacı Bektaş, nispet edildiği Türkmen oymağı ve kültür çevresi itibarıyla göçebe Türk kültürüne mensup bir dervîştir.

Hacı Bektaş Velî'nin tasavvuf silsilesi, Hâce Ahmed Yesevî'ye ulaşan silsilesidir. Kaynaklara farklılık arz eden silsile şöyledir (Gölpınarlı 1990:15-15; Vassâf 1990: 391-294; Ahmed Rıfat 2007: 157-160; Köprülü 1981: 48-54; Coşan: XXX-XXXV; Noyan 1998: 28-32): Hacı Bektaş-Lokman-ı Perende- Ahmet el-Yesevî-Nasrullah Hasan el-Sincerî-Rüknüddin Ebû Muhammed el-Cürcânî-Kutbuddin Senâbâdî-Kadı Muhammed Buharî-Ebu Bekr Muhammed el-Hâilî-Abdullah el-Vasıtî-Ebû Ca'fer eş-Şerif Tahiru'l-Müstehirî-Muhammed Eslem et-Tûsî-İmam Ali Rıza-İmam Mûsâ Kâzım-İmam Ca'fer es-Sadık-İmam Muhammed el-Bâkır-İmam Zeyu'l-Abidin-İmam Hüseyin-Ali b. Ebî Talib.

Hacegân silsilesi olarak bilinen silsile ise şöyledir: es-Seyyid Bektaş el-Horasani-Ahmed el-Yesevî-Abdulhalık Gucduvânî-Yusuf

el-Hemedanî-Ebû Ali Farmadî-Ebu'l-Hasan el-Harakânî-Ebû Yezid el-Bistâmî- veya

Ebû Ali Farmadî-Abdulkasım el-Curcânî-Ebû Osman el-Mağribî-Ebû Ali el-Kâtib-Ebû Ali er-Râzî-Cüneyd el-Bağdâdî-

Vilâyet-nâme'de Hacı Bektaş'ın Hâce Ahmed ile doğrudan görüştüğü ve atasından kendine bırakılan emanetleri aldığı özetle şöyle anlatılır:

"Ahmed Yesevî'nin başında, bir zirâ uzunluğunda bir elifî taç vardı. Bu taç, hırka, çerağ, sofrâ, alem ve seccadeyle birlikte Tanrı'dan Hz. Muhammed peygamber'e gelmişti. O da, onları erkânla Murtazâ Ali'ye vermişti. İmam Ali, İmam Hasan'a sunmuştu, ondan İmam Hüseyin'e değmişti. İmam Hüseyin'den sırasıyla İmam Zeyne'l-Abidin'e, İmam Muhammed Bakır'a, İmam Ca'fer Sadık'a, İmam Mûsâ Kâzım'a ve İmam Ali Rıza'ya geçmişti. İmam Rıza'da doksan dokuz bin Türkistan ulusu Ahmed Yesevî'ye geçmişti. Onun halifeleri, bu emanetlerinin sahibini merak edip onları Hâce'den istemeyi düşünürken Hacı Bektaş gelip kerametle darı çeçi üzerinde namaz kılarak emanetlerin sahibi olduğunu gösterir.

Namazı kıldıktan sonra elifî taç uçarak başına konar. Hırka havalanıp sırtına konar. Çırağ onun önüne gelip uyanır. Peygamberin sancağı onun başı ucuna dikilir, seccade altına döşenir. Ahmed-i Yesevî erkân ile onu tıraş edip emanetleri Hacı Bektaş'a verir ve onu Rum illerine görevlendirir." (Gölpınarlı 1990:15-16)

Tasavvufî silsile geleneğinin tarikatlaşma dönemiyle paralel geliştiği dikkate alınır (Gündoğdu 2007: 93-95) Hacı Bektaş Velî'nin tasavvuf silsilesiyle ilgili çözümlenmeleri daha kolaydır. Silsiledeki eksiklik ve kopukluklar tasavvuf geleneğinde "Üveysilik" de denilen ruhani irşat boyutuyla kolayca tamamlanır. Zira manevi/ruhani irşatta zaman ve mekân farklılığı problem teşkil etmez. Böylece Lokman-ı Perende'nin zikredilmediği veya Ebû Yezid el-Bistâmî ve Cüneyd el-Bağdâdî'den Hz. Ali'ye ulaşan silsiledeki kesintiler açıklanabilir.

Esasen manevi/ruhani irşat olgusu çoğu kere meşhur sufilerin hayatlarında fiilen yaşadıkları bir tecrübe olarak algılanır ve kabul edilir. Nitekim Hacı Bektaş'ın da daha çocukluğunda ilim tahsil ederken yaşadığı bir olay bunun tipik örneğidir.

“Bir gün Lokman-ı Perende mektebe geldiğinde görmüş ki iki er gelmiş, biri Bektaş’ın sağında oturmada, öbürü solunda; ona *Kur’an* öğretiyorlar. Mektep yüzlerinin nurlarıyla nurlanmış. Lokman içeriye girer girmez acaba bunlar kimdir, diyordu. Hacı Bektaş mübarek ağzını açıp hoca dedi, biliyor musun o iki nurlu zat kimler? Lokman aman bildir, kimlerdir? Bektaş, sağında oturan iki cihan güneşi ceddin Muhammed Mustafa idi, solunda oturan, Tanrı arslanı, inananların Emiri Murtaza Ali. Biri, gelip zahir bilgisinden öbürü batin bilgisinden bahsederler. *Kur’an*’ı belletirler bana. Lokman-ı Perende, Bektaş’ın bu sözlerini duyunca pek sevindi, gidip babası Sultan İbrahim’e anlattı. Sultan İbrahim işitince neşelendi Tanrıya şükürler etti.” (Gölpınarlı 1990: 7)

Bu pasajda Hacı Bektaş Velî daha çocukluğunda atası Hz. Muhammed’den *Kur’an*’ın zahir bilgisini, diğer atası Hz. Ali’den de *Kur’an*’ın batin bilgisini öğrendiğini ifade ederek kendi inanç dünyasının iki kaynağını ve yolunu Muhammed Ali yolu olarak belirtmektedir. Gerçekten de Hacı Bektaş’ın bu yola uygun olarak sistemini *Kur’an* temelli olarak kurduğunu görüyoruz. *Makâlât*’ında yüz elli civarında ayet kullanması, *Besmele* ve *Fatiha Tefsirleri* bunun en açık delilleridir. Onun zahir ve batin ilmiyle ilgili açılımı ise kendisinden sonra takipçileri tarafından dört kapının ikişerli taksimle benimsenmesine yol açmış görünüyor:

“Kademe-i meydân dördttür: Makâm-ı evvel bâb-ı şerîat, akvâl-i zahire-i Muhammedîdir. Makâm-ı sâni bâb-ı tarîkat, ef’âli bâtine-i Muhammedîdir. Kademe-i sâlise bâb-ı marifet, ahkâm-ı velayettir. Makâm-ı râbi’ bâb-ı hakikattir, şâh-ı esrârdır.” (Ali Ulvi Baba 2006: 40)

Hacı Bektaş Velî’nin Hz. Ali neslinden olduğuna dair *Vilâyet-nâme*’de birkaç keramet anlatılır. Bunlardan birisi özetle şöyledir:

Lokman-ı Perende hac dönüşü onu kutlamaya gelenlere hacda başına gelenleri anlatır. Ve namaz kılariken Hacı Bektaş Velî daima onunla namaz kıldığını, namaz bitince kaybolduğunu söyler. Orda bulunanlar “Bu daha küçücük çocuk, bu kerameti nereden bulmuş” derler. Bunun üzerine Hacı Bektaş Velî “Ben Kevser sâkisi, âlemlerin Rabbi Tanrı’nın arslanı, vilâyet padişahı, mü’minler emîri Hazreti Ali’nin sırrıyım. Bizim aslımız, neslimiz

odur, bu çeşit kerametler, bize mirastır. Bizden bunun gibi kerametlerin zuhuruna şaşılmaz, çünkü Tanrı nasibidir bu." Horasan erenleri, "Eğer gerçekten Şâh'ın sırrıysanız onun nişanları vardır, gösterin de görelim, tasdik edelim, inanalım," derler. Hacı Bektaş Velî, "Hazreti Ali'nin bir nişanı budur" diyerek mübarek elini açıp gösterir. Oradakiler görürler ki avucunun ortasında bir yeşil bir ben var. "Mü'minler emîri Ali'nin, mübarek alnında da güzel, yeşil bir ben vardı" derler. Hünkâr Hacı Bektaş Velî, bu defa mübarek alnını açıp gösterir ki, alnında da yeşil, nûrânî bir ben vardır. Bunları görenlerin hepsi dervîş-i dervîşân, eksiklik ettik diye özür dilerler. "Keramet de ancak böyle olur derler ve ona teslim olurlar." (Gölpınarlı 1990: 7)

Hünkâr, Ahmet Yesevî'nin verdiği icazetnameyi çıkarmak isterken gökyüzünden duman gibi bir şey iner. Bir de bakarlar inen bir yeşil fermanıdır. Yeşil sahife üstüne ak yazıyla besmeleden sonra icazeti yazılıdır. Okuyup anlarlar. Hünkâr hakkında hiçbir şüpheleri kalmaz. Hünkâr önüne gelirler. Hünkâr başlarındaki kisveleri tekbirler, onlara tevellâ telkin eyler. Böylece Rum ülkesine ilk tevellâyı Hünkâr getirir. (Gölpınarlı 1990: 19)

Hacı Bektaş'ın icazetnamesiyle ilgili şüphenin giderilmesinden sonra kendisine mürid olanlara tevellâ telkininde bulunması esasen onun *Makâlât*'ındaki Hz. Ali'yle ilgili kısa pasajları da anlamlı kılmaktadır. Tevellâ, Hz. Ali ve evladına sevgi beslemektir. Nitekim Ahmet Yesevî ve Yunus Emre'nin deyişleri arasında da aynı anlayışı açıkça görmek mümkündür ki bu, yukarıda bahsettiğimiz Türk dini hayatındaki Hz. Ali ve Ehl-i beyt algılamasıyla uyumlu bir anlayış biçimidir. Öyle anlaşılıyor ki tevellânın zıttı olarak teberranın Bektaşî geleneğine girmesi XVI. yüzyıldan sonra Safevî Şiiliğinin tesirinin sonucudur.

Vilâyet-nâme'deki Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'le ilgili bu anekdotlara rağmen Hacı Bektâş Velî'nin bizzat kaleminden çıktığı iddia edilen eserlerinde Hz. Ali ve ehl-i beyte çok az atıf olduğu dikkati çekmektedir. *Makâlât*'ın mukaddemisinde Allah'a hamd ve Resulüne salavattan sonra; *Ve dahı onun sahabelerine ve ehl-i beytine selam olsun ki, onlar, tam ve olgunlaşmış kişilerdir. Tanrı hepsini korusun* (Güzel 2002: 163) diye dua eder. Aynı duayı Hatipoğlu manzum *Makâlât* çevirisinde şöyle terennüm eder:

Dahi Fahr-i cihan ashablarına
Hem evladına vü ahbablarına
Dil (ü) candan selam bi-hâd tahiyât
Buna itmek gerek candan ri'âyât
Hususa çâr-ı yâr oldu peyder
Ebû Bekr ü 'Ömer 'Osman ü Haydar

.....

Çü dördinci 'Aliyyü'l-Murtazâ'dur
Belî müşriklere Hakk'dan kazâ'dur
Değürelüm bulara hoş tahiyyat
Ki bizde ola muhkem kâbiliyet

(Güzel 2002: 289)

Makâlât'ta çokça bilinen dört halifeye atıftan (Güzel 2002: 240) sonra iki yerde de Hz. Ali'nin sözlerine atıf vardır. "*Marifet*" kapısında "*Edeb Sahibi Olmak*" makamında; "*Mal ve soy ile şeref olamaz; şeref ancak bilgi ve edep ile dir.*" sözü nakledilir. (Güzel 2002: 133)

İnsan vücudundaki akıl ve heva dengesinin konu edildiği anlatıda Hacı Bektaş,

"Arifler, raiyyet-i İslam; mülk-i ihsan; fermân-ı imân; taht-ı ma'rifet olan yere otururlar ve Çalab ile münacat ederler."

Dedikten sonra,

"Bir gün Tanrı'nın arslanı Hz. Ali'ye (r.a.) sordular ki:

Yâ Ali! Taptığın Tanrı'yı görüyor musun?"

Hz. Ali şöyle cevap verir:

"Eğer görmeseydim tapmazdım."

Sözünü nakledip:

Öyle ise bütün mü'minlere vaciptir ki, Hak Subhanehu Teâlâ Hazretlerini her yerde hazır ve nazır bilmeli ve görmelidirler, (Güzel 2002: 232) demektedir.

Kitâbu'l-Fevâid'de Hz. Ali'ye atfedilen iki söz nakledilir:

65. Fâide'de: "İman çıplaktır onun örtüsü perhizdir. Ziyneti, hayâdır. Gıdası vifak'(dostça ilişkiler)dir." (Uyar 2005: 154)

90. Fâide'de: "İlim ikidir: Bedenler ilmi ve dinler ilmi (İlmü'l-Ebdân ve İlmü'l-Edyân)" (Uyar 2005: 167)

Yaşadığı toplumun geleneği içinde fütüvvet ülküsüyle bezenmiş olan Hacı Bektaş, Hz. Ali'ye nispet edilen fütüvvetle ilgili bir tarifi, ahlaki ilkeler halinde müridlerine öğütlemiştir.

Hız. Ali şöyle buyurmuştur: "Fütüvvetin dört erkânı vardır: Gücü varken affetmek, öfkelenince yumuşak davranmak (hilm), düşmanlık halinde nasihat etmek, ihtiyacı varken elindeki başkasına vermek" (Hemedânî: v.408b; Sarıkaya 2002: 50)

Hacı Bektaş'ın *Kitâbu'l-Fevâid*'inde şu öğütler yer alır:

"İsar etmek dostluktur", "incinsen de incinme", "fenalığa karşı iyilik insanlıktır, fenalığa karşı fenalık köpekliktir", "iyi tabiatlı olmak selamettir" (Uyar 2005: 136,138; Gündoğdu 2007: 154-155).

Yine *Kitâbu'l-Fevâid*'de *Rıza* ve *Teslim* makamları Enes b. Malik ile Muhammed Bakır ve Ca'fer-i Sadık arasındaki konuşmalarla açıklanır (Uyar 2005: 45).

Yakın tarihte neşredilen *Fatiha Tefsiri*'nde Hz. Ali'ye atfen Fatiha suresinin farklı bir yorumu yapıyor.

"Rivayete göre, Rum Kayseri Muaviye'ye mektup göndererek "Kur'an'da hangi surede yedi harf yoktur?" diye sorar.

Muaviye bu soru karşısında aciz kalarak Hz. Ali'nin huzuruna gelir ve bu soruyu ona sorar. Hz. Ali şöyle cevap verir:

"Elhamdülillah sûresidir. Evvel se'dir. Cehennem'in bir adı "Sübûr"dur. Elhamdü sûresini okuyan "Sübûr"dan âzâd olur. İkinci cim'dir. "Cehennem" adına işaret eder. Elhamdü sûresini okuyan "Cehennem"e girmesin. Üçüncü hi'dir. Cehennem'in bir adı "Hâviye"dir. Elhamdü sûresini okuyan "Hâviye"ye girmesin. Dördüncü zi'dir. Cehennem adına işaret eder. Elhamdü sûresini okuyan "Zakkum"a girmesin. Beşinci şın'dır. Cehennem'in bir adı "Şirk"tir. Elhamdü sûresini okuyan "Şirk"e girmesin. Altıncı zı'dır. Cehennem'in bir adı "Lezâ"dir. Fatiha sûresini okuyan "Lazzâ"ya girmesin. Yedinci fe'dir. Cehennem'in bir adı "Firâk"tır. Elhamdü sûresini okuyan "Firâk"a girmesin. Yüce Allah'ın izniyle daima rahata ulaşsın." (Hacı Bektaş Velî 2008: 70).

Bütün bunların yanında Hacı Bektaş'ın mensup olduğu Yesevî tasavvuf geleneğinde Hz. Ali'yle ilgili bazı deyişler dile getirilmiştir. *Hikmetler* arasında geçen bu deyişlerden bazı örnekler şöyledir:

Tarif eylesem Ali Allah'ın arslanıdır
Ki kılıç ile kafiri kırmaktadır
Kâfirleri eyler imana davet
Vermektedir her zaman İslama kuvvet

Ki kılıç ele alsa binse Düldül'e
 Düşmektedir kâfirler kavmine velvele
 Elindeki silahı Zülfikar'ı
 Savaşanda uzar kırk arşın
 Ali'nin var idi on sekiz oğlu
 Onun her hangisidir büyük tuğlu
 Ali İslam için kanlar yutmaktadır
 İslam'ın tuğunu sıkı tutmaktadır (Yesevi 1993:56) 36. Hikmet
 Dördüncüsü dost olan Hak arslanı Ali'dir
 Hem Mirac'da yâr olan Hak arslanı Ali'dir (Yesevi 1993: 63; Koçoğlu
 2008)45. Hikmet

Yunus Emre'de Hâce Ahmed gibi Hz. Ali hakkında şöyle der;
 Ebu Bekr ü Ömer ol dîn ulusu
 Aliyy-i Murtaza Osmân benümdür
 Hasandur cismim içre nûr-ı îmân
 Hüseyin-i sâhib-i irfân benümdür (Yunus Emre 1998: 85) 31. Şiir
 Tanrı arslanı 'Ali sağında Muhammed'ün
 Hasan ile Hüseyin solunda Muhammed'ün (Yunus Emre 1998: 163)
 145. Şiir

Hacı Bektaş Velî'nin eserlerinde Hz. Ali ve Ehl-i beyt ile ilgili az sayıda iktibas ve naklin bulunması eserlerin içeriklerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bunlar, ayet ve hadisleri esas alan ve onların muhataplarına en kolay şekilde açıklanmasını hedefleyen didaktik nitelikli eserlerdir. Bu bağlamda diğer Müslüman büyükleriyle ilgili nakillerin de yok denecek kadar az olduğu söylenebilir. Ancak Bektaşî geleneğinde *Vilâyet-nâme*'den başlayarak Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e yönelik vurgularının önemli boyutta olduğu gözlenmektedir. Bu durumun değişen sosyal şartlar ve Safevîliğin etkileriyle ilgili olduğu göz ardı edilmese bile tarikatın kuruluş aşamasından sonra oluşum sürecinde meşru bir tarihî zemin oluşturma gayretiyle silsile başı olarak Hz. Ali ve evladına yönelişi ifade ettiği söylenebilir. Yukarıda bahsettiğimiz Türklere has Ehl-i Beyt sevgisi, bunun alt yapısını oluşturmuştur. Hâce Ahmed'in *Divan-ı Hikmet*'indeki ve Yunus Emre'nin *Divan*'ındaki Hz. Ali'yle ilgili deyişler de bunu göstermektedir. Böylece Orta Çağ'da yeni yetişen nesillere Türk muhayyilesinde yeniden ifadesini bulan, kahraman, insan-ı kâmil, karizmatik bir önder ve onun ailesinin tasavvuru ya-

pılmıştır. Şairler onların hayatlarının her kesitini, kahramanlıklarını, cengâverliklerini, mazlumiyetlerini, bilgeliklerini, diğerkâmlıklarını dile getirmişler, dinî hayatın ancak onların yoluna ram olunarak devam ettirilebileceğini telkin etmişlerdir. Bu konuda oldukça zengin bir literatür bulunmasına rağmen, olgunun bütün canlılığıyla sürdürüldüğüne işaret etmek için konuyu son dönem bazı Bektaşî metinlerinden örnekledireceğiz.

Mürşidimiz Muhammed Rehberimizdir Ali
Aşık olan can verir mürşid ile rehber
(Koca 1999: 24) M. Ali Hilmi Dede Baba
Bu râh-ı Ali zikri ki, erkân-ı velîde
Adab ile, erkan ile rûz-i ezelîde
Bu oldu bizim kismetimiz "kâlû belî"de
Ben fahrederim kim, bize Bektaşî desinler
Dergâh-ı Ali'nin bu da bir taşı desinler
(M.Süreyya 1995: 36) Mühtedî Zikri Baba

Ali Ulvi Baba da, insan-ı kâmil olmanın kişinin kendisini bilmesinden geçtiğini bunun da ilmi vefk ve ayn-i cem meydanına varmakla mümkün olduğunu ifade ettikten sonra bunun adresi olarak Hz. Ali'ye işaret eder.

"Rasulullah'ın "Ben ilmin şehriyim Ali de kapısıdır" işaretince bâb-ı Ali'den ders alınmalıdır ki bu ilim bilinsin. Zira vaz'ı ebced ki tûlâb-ı Alî'dir; bu ilmden kitâb-ı Muhammedîye ayn-ı ceme erüben eyitti: Şuhud-i zât ol Hazret-i Muhammed'in mirac sırrında zuhûr eylesin." (Ali Ulvi Baba 2006: 30)

Bektaşî Meydanı, muhabbet sofrasının kurulup taliplerin aşka gark olduğu yerlerdir. Bu sofralar *somat*¹ kelimesinin ebced hesabıyla 110=Ali'ye rastlamasına istinaden *Ali sofrası* diye adlandırılır. "Ali sofrası"nın inançsal arka planı ise Hacı Bektaş'ın yukarıda bahsettiğimiz elinin içinde "yeşil ben" gösterme olayına da atıfta bulunularak anlatılır. Buna göre özetle;

Halil İbrahim'e sofrayı veren; Hz.Musa'ya kudret helvasını getiren, Hz. Davut'a meşin bir sofraya getiren, Hz. İsa'ya havarileri için sofraya getiren, "yeşil el"dir. Bu "yeşil el" Hz. Muhammed'e

¹ Somat: Şölen, düğün sofrası, sofraya altına serilen örtü demektir. TDK Büyük Türkçe Sözlüğü.

de mirac'da sofraya açmıştır. Hacı Bektaş'a bırakılan Sofra, Çerağ ve Kara Post da "yeşil el" tarafından Ahmet Yesevî'ye emanet edilmiştir. Ahmet Yesevî Hacı Bektaş'ta "yeşil beni" müşahede edince; "Ya Hünkâr, Allah ve Nebî'ye kâsem ederim ki, bu "Yeşil Benli" elin maliki olan Ali'sin. Cümlemizin kıblesi ve imamısın. Niyaz edelim erenler", buyurur. "Ali her nebî ile sırren, benim ile aşîkar geldi" hadisinin ihtiva ettiği mana-i hakikat işte budur.

Tarik-i Bektâşîyân müntesipleri Ali sofrasını, üzerine sadece dem ve yem görülen bir maide infazı olarak fehm eylemezler, aynı zamanda feyz alınacak bir makam-ı mürşid olarak idrak eyleyler. Zira ki Ali ve Muhammed'den murad edilen ilim ve irfandır. "...İmam Ali sofrası mürşid eli ile yapılan irşad demektir. Ali sofrası Mürşidin talibe olan zekatıdır." (Koca 1999: 84-89)

"Ali sofrası hem nasiplilerin, hem de eğitime müsaait ve bağınaz olmayanların da katılabileceği irşad sofrasıdır." (Gümüsoğlu-Yıldırım 2006: 18)

Esasen *sofra açma* bizzat Hacı Bektaş tarafından halifesi Saru İsmail'e, dolayısıyla tüm müridlerine yapılan bir vasiyettir. Bu vasiyette gelenek yine Hz. Ali'ye dayandırılır: "Dünyanın hali budur, gelen gider. Sende hizmet et, sofraya yay. Himmet dilersen cömertlikte bulun. Murtaza'dan halk, erlik, keramet istediler. Kanber'e, sofraya yay buyurdu." (Gölpınarlı 1990: 88)

Bektaşîlikte sofraya duasında da "*Ali sofrası*"na atıf vardır: "Bism-i Şah Allah Allah/Evvel Allah diyelim/Kadim Allah diyelim/Geldi Ali sofrası destur ya Şah diyelim/Şah'ın gönderdiğini biz yiyelim/Demine hû diyelim." (Gümüsoğlu-Yıldırım 2006: 55)

Sonuç olarak neseben ve nefesen Hz. Peygamber'e ve Ehl-i Beyt'e ulaşan silsileye sahip Hacı Bektaş Velî atası olan Hz. Ali ve evladına sevgi ve bağlılığı düstur edinmiştir. Hacı Bektaş'ın ahlakî öğütlerinin Hz. Ali'nin özdeyişleriyle kimi zaman birebir örtüşmesi bunun açıkça göstermektedir. Bu sevgi onun mensubu bulunduğu Türk kültür iklimindeki algılamalara da uygun olarak diğer sahabeyi ve Abbasîleri içeren bir tevellâ boyutundadır. Ancak tarikatın oluşum sürecinde muhtemelen dönemin siyasî ve sosyal şartlarının etkisiyle tevellâ anlayışı, zıttı olan teberrâyla birlikte dile getirilmeye başlanmıştır. Hz. Ali ve

Ehl-i Beyt ile ilgili kabuller ise diğer Alevî gruplarına benzer şekilde giderek artan ve farklılaşan dozda içselleştirilerek benimsenmiştir. Bektaşilik bağlamında bunun en somut örneği sanıyoruz muhabbet sofralarının “Ali sofrası” diye adlandırılıp, inançsal temellerinin oluşturulmasıdır. Hz. Ali'den miras kalan ve Hacı Bektaş Velî tarafından vasiyet edilen bu cömertlik örneği Bektaşî muhabbet sofraları herkeşe açık olarak devam etmiş ve etmektedir.

Sözlerimi muhabbetle kalın diyerek bir Bektaşî dörtlüğüyle bitiriyorum.

Derdim vardır diye niye ağlarsın?!

Ali'yi sevenin derdi mi olur?!

Halinden niye şikayet edersin?!

Ali'yi sevenin derdi mi olur?!

Derviş Şükrü (M.Süreyya 1995: 39)

Kaynaklar

- Köprülü, M. Fuad (1981), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 4. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları.
- Atalan, Mehmet (2007), *Muhammed b. El-Hanefiyye ve Anadolu'daki Tezahürleri*, Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1990), *Vilâyet-nâme Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, İstanbul: İnkılab Yayınları.
- Coşan, Esat (trç.), Hacı Bektaş Velî, *Makalat, İncelemeler*, İstanbul: Seha Neşriyat.
- Vassâf, Hüseyin (1990), *Sefîne-i Evliyâ*, (çev., M. Akkuş-A. Yılmaz), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Ahmed Rıfat (2007), *Mir'âtü'l-Mekasid Gerçek Bektaşilik*, (hızl. S. Çiftçi), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Noyan, Bedri (1998), *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, I, Ankara: Ardıç Yayınları.
- Gündoğdu, Cengiz (2007), *Hacı Bektâş-ı Velî*, Ankara: Aktif Yayıncılık.
- Ali Ulvi Baba (2006), *Bektaşilik Makâlâtı*, (hızl. İ. Kasap-Y. T. Günaydın), İstanbul: Horasan Yayınları.
- Güzel, Abdurrahman (2002), *Hacı Bektaş Velî ve Makâlât*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Uyar, Hayati (2005), *Hazreti Ali'nin Din ile İlgili Sözleri ve Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makalat, Besmele Tefsiri ve Fevaid'i*, Ankara: Devran Matbaası.
- Seyyid Hemedânî, *Risâle-i Fütüvvetiyye*, Süleymaniye Ktb., Tahir Ağa, 334/6.
- Sarıkaya, M. Saffet (2002), *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hacı Bektaş Velî, *Fatiha Tefsiri*, (hzl. Hüseyin Özcan), Horasan Yay., İstanbul 2008, 70.
- Yesevi, Hoca Ahmed (1993), *Divan-ı Hikmet*, (hzl. H. Bice), Ankara: TDV Yayınları.
- Koçoğlu Kıyasettin, (2009), "İmam Maturidi, Hoca Ahmed Yesevi ve Hacı Bektaş-ı Velî'de Hz. Ali", *Hazreti Ali Sempozyum Bildirileri*, İzmir, 365-384.
- Yunus Emre (1998), *Yunus Emre Divanı*, (hzl. Mustafa Tatçı), 2. Baskı, Ankara: Akçay Yayınları.
- Koca, Şevki (1999), *Melami-Bektaşî Metaforunda İrşad Paradigması Mürg-i Dil*, İstanbul: Nazenin Yayıncılık.
- Mehmed Süreyya (1995), *Tarikat-ı Aliyye-i Bektâşîyye*, (hzl. A. Gürtaş), Ankara: TDV Yayınları.
- Gümüsoğlu, D.-Yıldırım R.(2006), *Bektaşî Erkânnâmesi*, İstanbul: Horasan Yayınları.